

***Pedagogisch beleid
peuterspeelzalen:
ontwikkelen en actualiseren***

JSO
Juni 2002
Geactualiseerd december 2006

Bestelwijze

De brochure is te bestellen door te bellen met het secretariaat 0182-547888 of mailen naar secretariaat@iso.nl met daarin uw adresgegevens en "bestelnummer 33".

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	2
1. Pedagogisch beleidsplan: belang en plek in uw organisatie	4
1.1 Wat is een pedagogisch beleidsplan?	4
1.2 Belang van een pedagogisch beleidsplan	4
1.3 Kwaliteit en pedagogisch beleid	5
2. Inhoud van het pedagogisch beleidsplan	8
2.1 Aandachtsgebieden	8
2.2 Raamwerk	9
3. Visies en werkwijzen	12
3.1 Ontwikkelingsvisies	12
3.2 Pedagogische visies en werkwijzen	13
3.2.1 Pedagogen	13
3.2.2 VVE-programma's	15
4. Actuele ontwikkelingen in het jeugdbeleid	18
4.1 Sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen	18
4.1.1 Brede school	19
4.1.2 Overdrachtsinstrument van peuterspeelzaal naar basisschool	20
4.2 Voor- en vroegschoolse educatie (VVE)	23
5. Positie van peuterspeelzalen	25
5.1 Visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21 ^{ste} eeuw'	25
5.2 Handreiking peuterspeelzaalbeleid 2004	26
6. Werken aan pedagogisch beleid	28
6.1 Organisatorische zaken	28
6.2 Werkvormen	30
7. Actueel houden van het pedagogisch beleidsplan	33
7.1 Pedagogisch beleidsplan evalueren	33
7.2 Actuele ontwikkelingen bijhouden	34
Ondersteuning van JSO	35
Literatuurlijst	36
Bijlagen	
1. Kernopdracht en kerntaken van het peuterspeelzaalwerk	
2. Discussie over functies van de peuterspeelzaal	
3. Vragenlijst bij het thema ouders	

INLEIDING

Talrijke peuterspeelzalen hebben in de afgelopen jaren een pedagogisch beleidsplan ontwikkeld. Uit de ervaringen is gebleken dat een pedagogisch beleidsplan helpt om te laten zien waar de peuterspeelzaal voor staat. Werken aan pedagogisch beleid verhoogt de kwaliteit van het werk en versterkt de samenwerking binnen het team.

Een pedagogisch beleidsplan is nooit helemaal af, het is een 'groeidocument'. Peuterspeelzalen worden voortdurend beïnvloed door maatschappelijke ontwikkelingen, veranderend overheidsbeleid en vernieuwende pedagogische opvattingen. Steeds meer wordt er een bijdrage verwacht op het gebied van voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en de brede school ontwikkeling. Een ander belangrijk impuls is het visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21^e eeuw' van de MOgroep. In dit document beschrijft het werkveld de kernopdracht en de vernieuwde kerntaken van de peuterspeelzaal. Al deze ontwikkelingen zijn van invloed op het pedagogisch beleid en maken het nodig dat het pedagogisch beleidsplan regelmatig wordt aangescherpt en geactualiseerd.

In 2004 is de handreiking peuterspeelzaalbeleid verschenen. Hier geven ambitieniveaus richting aan het peuterspeelzaalwerk.

Deze brochure is zowel bedoeld voor peuterspeelzalen die al een pedagogisch beleidsplan hebben en dit 'up to date' willen houden als voor peuterspeelzalen die voor het eerst een pedagogisch beleidsplan willen ontwikkelen.

In deze brochure worden verschillende bouwstenen en hulpmiddelen aangereikt voor het ontwikkelen en actualiseren van het pedagogisch beleidsplan.

- Hoofdstuk 1 bevat achtergrondinformatie over pedagogisch beleid: wat is een pedagogisch beleidsplan, waarom is het nuttig, welke plaats heeft pedagogisch beleid in de organisatie?
- Het tweede hoofdstuk gaat over de inhoud. In de 'pedagogische cirkel' zijn verschillende aandachtsgebieden van het pedagogisch handelen bijeengebracht. De aandachtsgebieden worden verder uitgewerkt in een globaal raamwerk.
- In hoofdstuk 3 vindt u verschillende visies op de ontwikkeling van kinderen en een aantal pedagogische werkwijzen, vanuit pedagogen en vanuit VVE-programma's.
- In hoofdstuk 4 komen twee actuele ontwikkelingen in het jeugdbeleid aan bod die van invloed zijn op het pedagogisch beleid van de peuterspeelzaal: de sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen en de voor- en vroegschoolse educatie.
- Er is de laatste tijd veel discussie over de positie van peuterspeelzalen. In hoofdstuk 5 staat informatie over twee belangrijke stukken, het visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21ste eeuw' en de handreiking peuterspeelzaalbeleid 2004.
- In hoofdstuk 6 vindt u tips voor het werken aan pedagogisch beleid. Naast informatie over organisatorische zaken vindt u drie werkvormen om pedagogische thema's met het team te bespreken.
- Het laatste hoofdstuk bevat tips om het pedagogisch beleidsplan actueel en levendig te houden.
- In de bijlage vindt u ondermeer stellingen voor een discussie over functies van de peuterspeelzaal en een vragenlijst bij het thema ouders.

Heeft u na het lezen van de brochure vragen of wilt u ondersteuning bij de ontwikkeling van uw pedagogisch beleidsplan dan kunt u contact opnemen met JSO.

Wij wensen iedereen veel succes bij het ontwikkelen en actueel houden van het pedagogisch beleidsplan.

Medewerkers JSO

1. PEDAGOGISCH BELEIDSPLAN: BELANG EN PLEK IN UW ORGANISATIE

1.1 Wat is een pedagogisch beleidsplan?

In een pedagogisch beleidsplan staat beschreven hoe u op de peuterspeelzaal met de kinderen omgaat (uw pedagogisch handelen) en waarom u dit zo doet (uw pedagogische visie). U beschrijft bijvoorbeeld:

- de functie van uw peuterspeelzaal;
- uw visie op ontwikkeling, opvoeding en verzorging van kinderen;
- de uitgangspunten die u inneemt als peuterspeelzaal; (bijvoorbeeld er vanuit gaan dat kinderen zich het beste ontwikkelen in een omgeving die veilig is);
- de doelen die u heeft met het peuterspeelzaalwerk; (bijvoorbeeld: de zelfstandigheid bij kinderen zoveel mogelijk stimuleren).

Centraal staan de vragen wat, hoe en waarom. Deze vragen stelt u uzelf steeds wanneer u bezig bent met het formuleren van pedagogisch beleid.

WAT: Een activiteit, bijvoorbeeld het lezen van een boekje.

HOE: Dit boekje biedt u op een bepaalde manier aan (bijvoorbeeld u leest het voor en de kinderen kunnen reageren, u gaat in op die reacties).

WAAROM: Waarom doet u het op die manier? Met welke achterliggende reden biedt u dat boekje zo aan. Het antwoord op deze vraag wordt beschreven in het pedagogisch beleid. Hieraan liggen uitgangspunten, visie en doelstellingen ten grondslag.

De vraag van het WAAROM speelt in het pedagogisch beleidsplan de hoofdrol.

Naast het pedagogisch *beleidsplan* is er het pedagogisch *werkplan*. Deze twee begrippen worden soms door elkaar gehaald.

Pedagogisch beleidsplan: visie, doelstellingen, uitgangspunten, rode draad van het pedagogisch handelen.

Pedagogisch werkplan: de vertaling van het pedagogisch beleid in hoe er in de praktijk gewerkt wordt.

1.2 Belang van een pedagogisch beleidsplan

Informatie over de visie en de werkwijze van de peuterspeelzaal is van belang voor:

- de subsidiegever (gemeente);
- ouders: weten waar zij voor kiezen en wat zij kunnen verwachten;
- andere betrokkenen in de omgeving (bijvoorbeeld buurthuis, consultatiebureau en basisscholen);

Gezien het buurtgerichte en laagdrempelige karakter van de peuterspeelzaal verwacht de overheid (rijk en gemeente) van peuterspeelzalen een steeds grotere bijdrage aan ondermeer voorschoolse educatie en een doorgaande ontwikkelingslijn voor kinderen.

Deze ontwikkelingen maken noodzakelijk dat leidsters laten zien waar hun peuterspeelzaal voor staat.

Naast het nut voor derden is het ontwikkelen en hebben van een pedagogisch beleidsplan een middel om de kwaliteit van het peuterspeelzaalwerk te waarborgen en te verhogen. Een pedagogisch beleidsplan heeft verschillende positieve effecten:

- het versterkt de samenwerking en het wij-gevoel binnen het team (bijvoorbeeld: uitgaan van dezelfde uitgangspunten, gebruiken van dezelfde regels);
- het geeft meer duidelijkheid bij het werven en inwerken van nieuw personeel;
- het is een hulpmiddel bij het begeleiden van stagiaires;
- het biedt houvast in functioneringsgesprekken;
- invallers weten waar zij aan toe zijn;
- meedenken over pedagogisch beleid kan de betrokkenheid van ouders en bestuur vergroten;
- evalueren van de werkwijze van de organisatie.

Bezig zijn met pedagogisch beleid brengt een proces in de organisatie op gang. Het team kijkt kritisch naar het werken met de kinderen en gaat met elkaar in discussie tot iedereen op één lijn zit. De ervaring heeft geleerd dat praten over het werk iedereen boeit. Het enthousiasme van iedereen in de organisatie als er gewerkt wordt aan pedagogisch beleid stimuleert enorm!

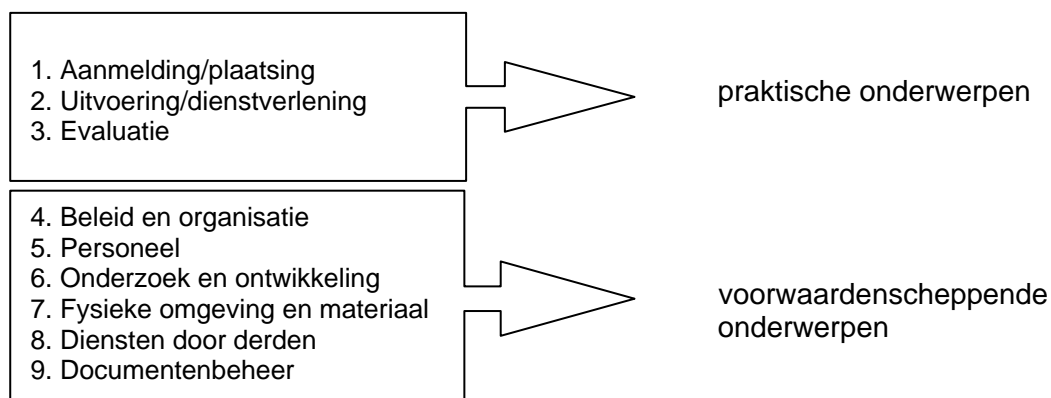
1.3 Kwaliteit en pedagogisch beleid

Naast het pedagogisch beleid zijn er binnen een peuterspeelzaal nog andere beleidsterreinen. Dit zijn bijvoorbeeld ouderbeleid, personeelsbeleid, financieel beleid, accommodatiebeleid en extern beleid.

Kwaliteitsstelsel kinderopvang & peuterspeelzaalwerk

Een hulpmiddel om alle beleidsterreinen in beeld te krijgen is het Kwaliteitsstelsel kinderopvang & peuterspeelzaalwerk¹. Peuterspeelzalen zijn in dit Kwaliteitsstelsel opgenomen met een eigen normensysteem.

Het Kwaliteitsstelsel is opgedeeld in negen onderwerpen:

Alle onderwerpen bevatten een aantal normen; in totaal zijn er 85 normen omschreven. De normen zijn bedoeld als leidraad en/of checklist om de eigen organisatie door te lichten.

¹ Kwaliteitsstelsel kinderopvang & peuterspeelzaalwerk, MOgroep, 1998

Bij het werken aan kwaliteit gaat het om 'zeggen wat je doet' (op papier), 'doen wat je zegt' (in de praktijk) en 'doen we het goed' (evalueren).

Voor kleine zelfstandige peuterspeelzalen is het een enorme taak om met het Kwaliteitsstelsel aan de slag te gaan. Daarom heeft JSO een verkorte variant voor peuterspeelzalen ontwikkeld². In deze variant A staan normen die een uitgangspunt zijn voor een stevige professionele basis.

Pedagogisch beleid valt onder het onderwerp Beleid en organisatie. In het Kwaliteitsstelsel staan de volgende criteria voor het pedagogisch beleidsplan:

- het pedagogisch beleidsplan is uitgewerkt naar opvangvorm en toegesneden naar vestiging;
- ouders en medewerkers zijn betrokken bij de ontwikkeling en vaststelling van het pedagogisch beleid;
- het pedagogisch beleidsplan is uitgewerkt met betrekking tot:
  - verzorging;
  - waarden en normen;
  - spel- en ontwikkelingsmogelijkheden;
  - samenwerking met ouders;
- het pedagogisch beleidsplan bevat protocollen over ziekte en ongevallen, kindermishandeling, ontwikkelingsproblemen, seksueel misbruik, voedselhygiëne, calamiteiten, overlijden en de wet BIG³
- het pedagogisch beleidsplan beschrijft hoe het welbevinden van kinderen wordt geobserveerd.

Het pedagogisch beleidsplan neemt binnen het Kwaliteitsstelsel een belangrijke plaats in. Werken aan kwaliteit begint met het opstellen van een pedagogisch beleidsplan want het pedagogisch beleid beïnvloedt alle andere beleidsterreinen.

Een voorbeeld: in uw pedagogisch beleidsplan staat "Wij vinden het belangrijk dat kinderen op kunnen groeien tot zelfstandige mensen". Dit pedagogische uitgangspunt is terug te vinden in uw accommodatiebeleid (*fysieke omgeving en materiaal*). De groepsruimte is zo ingericht dat kinderen zelfstandig keuzes kunnen maken. Spelmateriaal staat op kindhoogte.

SPEEL

Een andere insteek om aan kwaliteitsverbetering te werken, is het project SPEEL⁴, ontwikkeld door het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW). SPEEL staat voor Spelenderwijs naar Effectief Ervaren en Leren. SPEEL is gebaseerd op het Engelse project Effective Early Learning.

Bij SPEEL werkt een peuterspeelzaalteam, samen met een externe begeleider, onder meer aan:

- verbetering van de kwaliteit van de speel- en leeromgeving van de kinderen;
- vergroting van de betrokkenheid bij het werk en de deskundigheid van het team;
- versterking van het contact en de samenwerking met ouders, basisschool en andere voorzieningen.

² Werken aan kwaliteit in de peuterspeelzaal, JSO, 2001

³ Wet bijzondere handelingen individuele gezondheidszorg (bijvoorbeeld inbrengen van een sonde).

⁴ SPEEL, NIZW, 2001

SPEEL werkt volgens een 4-fasenplan. In de eerste fase, de evaluatiefase, brengt de begeleider samen met het team de situatie op de peuterspeelzaal in kaart. Dit gebeurt door documentatiemateriaal te verzamelen, de kinderen te observeren en interviews af te nemen bij teamleden en enkele ouders.

Vervolgens stellen de begeleider en het team gezamenlijk een actieplan op.

De derde fase is de ontwikkelingsfase waarin het actieplan wordt uitgevoerd.

In de vierde fase, de reflectiefase, wordt teruggekeken op het hele proces. Daarna kan eventueel een nieuw actieplan worden opgesteld en een ander aandachtsgebied worden aangepakt.

Het doorlopen van één cyclus van evaluatie – actieplan – ontwikkeling – reflectie duurt ongeveer één tot anderhalf jaar.

Het is mogelijk om onderdelen van SPEEL in te zetten bij het ontwikkelen van uw pedagogisch beleid. Een onderdeel wat hiervoor zeer goed te gebruiken is zijn de observaties van kinderen, met name de leerervaringen. Informatie hierover bij JSO.

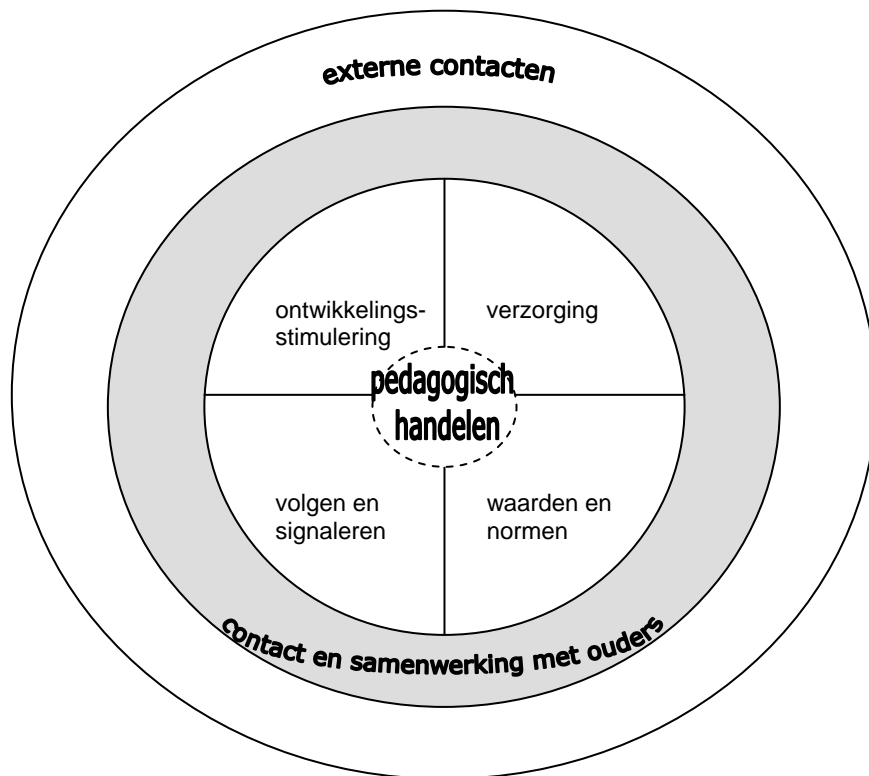
SPEEL en het Kwaliteitsstelsel kinderopvang & peuterspeelzaalwerk sluiten elkaar niet uit, maar kunnen goed met elkaar gecombineerd worden. Samen met het Kwaliteitsstelsel kinderopvang & peuterspeelzaalwerk vormt SPEEL een uitstekende manier om met de hele organisatie te werken aan kwaliteitsverbetering.

2. INHOUD VAN HET PEDAGOGISCH BELEIDSPLAN

2.1 Aandachtsgebieden

De invulling van het pedagogisch beleidsplan is voor elke peuterspeelzaal anders. Hoewel er geen standaard pedagogisch beleidsplan bestaat, zijn er wel aandachtsgebieden die voor veel peuterspeelzalen van toepassing zijn. In onderstaande 'pedagogische cirkel'⁵ staan vijf aandachtsgebieden die bij de ontwikkeling van het pedagogisch beleidsplan als kapstok kunnen dienen.

Pedagogische cirkel

Aangezien er in de peuterspeelzaal alles om de kinderen draait, staat het pedagogisch handelen in de cirkel (en in het pedagogisch beleidsplan) centraal. Bij pedagogisch handelen kunt u denken aan verschillende aspecten, zoals het stimuleren van de ontwikkeling, het verzorgen van kinderen en het overbrengen van waarden en normen. Ook is er steeds meer aandacht voor het gericht volgen van de ontwikkeling van kinderen.

Een ander aandachtspunt is het contact en de samenwerking met ouders. In de cirkel staan de ouders bewust tussen het pedagogisch handelen en de externe contacten. De ouders zijn als het ware de schakel tussen peuterspeelzaal en 'buitenwereld'. In principe mag u zonder toestemming van de ouders geen informatie over het kind doorgeven aan derden.

⁵ Deze cirkel is gebaseerd op de kwaliteitscirkel van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW). De cirkel is te vinden in de Handleiding Kwaliteitszorg Kinderopvang, NIZW, 1994.

In de buitenste ring van de cirkel vindt u de externe contacten van de peuterspeelzaal. Op het eerste gezicht lijkt dit onderwerp niet in het pedagogisch beleidsplan thuis te horen, maar de laatste jaren zijn het pedagogisch beleid en de externe contacten van de peuterspeelzaal steeds dichterbij elkaar gekomen. Reden is de 'sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen'.

De sluitende aanpak vraagt om afstemming en samenwerking tussen voorzieningen die gericht zijn op kinderen van 0 tot 6 jaar en hun ouders. Doel van de samenwerking tussen bijvoorbeeld peuterspeelzaal en basisschool is een 'doorgaande ontwikkelingslijn' voor kinderen. Er zijn verschillende manieren om de doorgaande lijn in de praktijk vorm te geven. Twee voorbeelden zijn de deelname aan een brede school en de overdracht van kindgegevens naar de basisschool. Hierover vindt u meer informatie in hoofdstuk 4.

2.2 Raamwerk

Voordat u aan de slag gaat met het pedagogisch beleidsplan is het raadzaam om een globaal raamwerk op te stellen met de onderwerpen die u wilt beschrijven. Een raamwerk geeft houvast en zorgt dat iedereen weet wat er in het pedagogisch beleidsplan komt te staan.

Hieronder volgt een voorbeeld van een raamwerk waarin de onderwerpen uit de pedagogische cirkel zijn uitgewerkt.

Voorbeeldraamwerk

Inleiding

- voor wie het beleidsplan bedoeld is
- nut van het beleidsplan
- hoe het beleidsplan tot stand is gekomen
- hoe de peuterspeelzaal is opgebouwd (locaties, groepsopbouw)

1) *Functies en visie*

- functies van de peuterspeelzaal
- visie op de ontwikkeling van kinderen

2) *Pedagogisch handelen*

- ontwikkelingsstimulering
  - ontwikkeling (sociaal, emotioneel, motorisch, cognitief, creatief, taal)
  - wennen
  - dagindeling
  - activiteiten
  - kinderen met een handicap (opvang en plaatsingsbeleid)
- verzorging
  - veiligheid
  - hygiëne
  - eten en drinken
- waarden en normen
  - belonen en straffen
  - feesten
  - omgaan met verschillende culturen en geloven
  - omgaan met emoties

- volgen en signaleren
  - observeren van kinderen
  - kinderen die opvallen (protocol kinderen die opvallen, protocol kindermishandeling)

3) Ouders

- contact met ouders
  - activiteiten met ouders
  - ouders op de groep
  - ouderavond
- medezeggenschap en klachtenregeling

4) Externe contacten

- concrete activiteiten in het kader van externe contacten, bijvoorbeeld:
  - overdracht naar de basisschool
  - deelname aan een brede school
  - deelname aan een netwerk
- doorverwijzen van ouders en kinderen

Dit raamwerk is bedoeld als een voorbeeld dat u op uw eigen manier kunt invullen en niet als 'zo moet het'. U kunt ook ideeën opdoen bij pedagogisch beleidsplannen van andere peuterspeelzalen.

Hieronder volgt een korte toelichting van de onderdelen van het voorbeeldraamwerk.

Inleiding

De inleiding kunt u eerst in het klad schrijven en aanvullen/bijstellen als het pedagogisch beleidsplan 'af' is. Maak de inleiding niet te lang, één bladzijde is meestal voldoende.

1) Functies en visie

De functies van de peuterspeelzaal en uw visie op de ontwikkeling van kinderen zijn de basis van het pedagogisch beleidsplan. Daarom is het van belang om deze onderwerpen met het hele team te bespreken. In de bijlage vindt u hiervoor twee hulpmiddelen: ten eerste een aantal stellingen over de functie van de peuterspeelzaal en ten tweede een aantal stellingen over de ontwikkeling van kinderen.

De stellingen over de functie van de peuterspeelzaal komen voort uit het visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21ste eeuw⁶. Het werkveld aan het woord'. Meer informatie over het visiedocument kunt u vinden in hoofdstuk 5. U kunt zelf stellingen toevoegen die aansluiten bij de verschillende ambitieniveaus van het peuterspeelzaalwerk. In hoofdstuk 5.2 staat hier meer informatie over. De verschillende visies op de ontwikkeling van kinderen worden in hoofdstuk 3 besproken.

2) Pedagogisch handelen

Het pedagogisch handelen hangt nauw samen met de pedagogische visie. De pedagogische visie geeft aan hoe men denkt over de manier waarop kinderen zich ontwikkelen. In hoofdstuk 3 vindt u een beschrijving van verschillende ontwikkelingsvisies en actuele werkwijzen.

---

⁶ Visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21ste eeuw. Het werkveld aan het woord', MOgroep, 2001.

3) Ouders

Het ouderbeleid hoort 'officieel' niet thuis in het pedagogisch beleidsplan, maar in de praktijk blijkt dat pedagogisch beleid en ouderbeleid nauw met elkaar samenhangen.

Veel peuterspeelzalen kiezen er daarom voor om het thema ouders in het pedagogisch beleidsplan op te nemen en geen apart ouderbeleidsplan te schrijven.

In de bijlage vindt u een voorbeeldvragenlijst bij het thema ouders.

4) Externe contacten

Hierin beschrijft u de contacten die u heeft met andere voorzieningen, zoals bijvoorbeeld consultatiebureaus, jeugdzorg en basisonderwijs. Ook bij dit onderwerp gaat het vooral om de achterliggende gedachte, de waarom-vraag: waarom heeft u contact met bijvoorbeeld het consultatiebureau? Waarom draagt u informatie over de ontwikkeling van kinderen over aan de toekomstige leerkracht, of waarom juist niet? In welke gevallen verwijst u ouders en kinderen door? Het gaat dus om de keuzes die u in het contact met derden maakt.

3. VISIES EN WERKWIJZEN

3.1 Ontwikkelingsvisies

In het eerste hoofdstuk heeft u gelezen dat de waarom-vraag in het pedagogisch beleidsplan de hoofdrol speelt. Bij alle onderwerpen gaat het om de vraag: waarom doen wij het op deze manier? Wat is de achterliggende gedachte?

De belangrijkste vraag bij het werken aan pedagogisch beleid is de vraag hoe kinderen zich ontwikkelen en welke rol de leidster hierbij speelt. Hoe u denkt over de ontwikkeling van kinderen (uw visie) bepaalt hoe u met de kinderen omgaat (uw werkwijze).

Welke opvattingen over de ontwikkeling van kinderen zijn er?

Pedagogen en psychologen zijn het erover eens dat ontwikkeling het resultaat is van de interactie tussen kind en omgeving. Er zijn echter verschillende opvattingen over de invloed van kindfactoren enerzijds en omgevingsfactoren anderzijds.

Vier belangrijke visies op de ontwikkeling van kinderen zijn:

- 1) de biologische benadering;
- 2) de ervaringsgerichte benadering;
- 3) de ontwikkelingsgerichte benadering;
- 4) de programmagerichte benadering.

Deze vier benaderingen worden hieronder kort besproken.

1) Biologische benadering

De biologische benadering gaat ervan uit dat kinderen zich van binnenuit, op eigen initiatief ontwikkelen. Ontwikkeling is een natuurlijk proces, 'het komt vanzelf'.

De leidster heeft een afwachende en voorwaardenscheppende rol. Zij geeft het kind letterlijk de ruimte en zorgt voor een veilige en interessante omgeving.

2) Ervaringsgerichte benadering

Volgens de ervaringsgerichte benadering ontwikkelen kinderen zich door ervaringen op te doen in zelf gekozen situaties. Net als bij de biologische benadering ligt het initiatief bij het kind.

De leidster observeert de betrokkenheid en het welbevinden van het kind om zoveel mogelijk aan te sluiten bij zijn of haar belangstelling en behoeften. Zij zorgt voor een interessante en uitdagende omgeving waarin het kind op eigen initiatief ervaringen kan opdoen.

3) Ontwikkelingsgerichte benadering

Ook de ontwikkelingsgerichte benadering gaat ervan uit dat kinderen veel ruimte tot eigen initiatief nodig hebben. Het verschil met de eerste twee benaderingen is dat bij de ontwikkelingsgerichte benadering de invloed van de omgeving en de rol van de leidster een grotere rol speelt.

De ontwikkeling van het kind wordt als het ware 'uitgelokt'. De leidster volgt het ontwikkelingsproces en probeert het kind een stapje verder te brengen. Zij heeft een ondersteunende en begeleidende rol.

4) Programmagerichte benadering

Bij deze benadering is de invloed van de omgeving het grootst. Er wordt gewerkt volgens een vast programma met vooraf geplande activiteiten. Deze activiteiten zijn gebaseerd op algemene ontwikkelings- of leerlijnen.

De leidster heeft een sturende rol en bepaalt het activiteitenaanbod. Hierdoor heeft het kind relatief weinig eigen inbreng.

3.2 Pedagogische visies en werkwijzen

Er zijn door de jaren heen verschillende pedagogen geweest die hun visie op het kind hebben verwoord. De meest bekende pedagogen in Nederland zijn Steiner, Freinet en Montessori. De laatste jaren is er veel belangstelling voor de pedagogiek van Malaguzzi, uit het Italiaanse Reggio Emilia. Eind jaren negentig zijn er verschillende werkwijzen voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE) opgekomen.

Het lezen over de visie van bekende pedagogen en het bekijken van verschillende werkwijzen geven inspiratie om met kinderen te werken en kunnen als basis dienen om pedagogisch beleid te formuleren.

Hieronder vindt u eerst een korte beschrijving van de visies van vier bekende pedagogen. Daarna kunt u lezen wat de drie bekendste VVE-programma's inhouden en op welke ontwikkelingsvisie ze gebaseerd zijn.

3.2.1 Pedagogen

Rudolf Steiner, 1861 - 1925, Oostenrijk

Wat houdt de Steiner-pedagogiek in?

Steiner was een antroposoof. In zijn pedagogiek staat de natuur centraal. De kern van de omgang met kinderen zijn de verbondenheid met de natuur en de warme belangstelling van volwassenen. Volgens Steiner hebben kinderen veel behoefte aan ritme. Ritme geeft een kind zekerheid, veiligheid en herkenning.

Steiner ging ervan uit dat kinderen leren door nabootsing. Zij zijn van nature geneigd anderen te imiteren. Kinderen leren van elkaar en van volwassenen. Door het nabootsen van alledaagse, huishoudelijke bezigheden ontdekken ze de wereld om zich heen.

De ontwikkeling van het gevoelsleven en de kunstzinnige vorming krijgen de nadruk, met name in de eerste levensjaren van het kind. Een kind leert zich uiten door creativiteit, expressie en fantasie.

Voorbeelden hoe de Steiner-pedagogiek in de praktijk tot uiting kan komen:

- natuurlijk materiaal (zoals hout, wol, bijenwas, zijde), geen felle kleuren;
- vast dagritme en jaarritme (bijvoorbeeld jaarfeesten);
- veel versjes en liedjes;
- huishoudelijke activiteiten doen als de kinderen erbij zijn (bijvoorbeeld fruit schillen, was opvouwen).

Célestin Freinet, 1886 - 1966, Frankrijk

Wat houdt de Freinet-pedagogiek in?

Centraal in zijn pedagogiek staat het aanvaarden van het kind zoals het is en het serieus nemen. Freinet ging ervan uit dat kinderen leren door alles steeds weer zelf te doen. Daarom is het belangrijk dat het kind zelfstandig zijn eigen mogelijkheden kan ontdekken.

Het contact met de maatschappij om het kind heen is essentieel. De buitenwereld wordt binnengehaald, bijvoorbeeld door het werken in de keuken, winkeltje spelen of zelf op verkenning gaan.

Een aparte rol speelt het dagboek. Hierin wordt beschreven wat een kind meemaakt op een dag. Voor de kinderen wordt gewerkt met beeldverhaaltjes.

Voorbeelden hoe de Freinet-pedagogiek in de praktijk tot uiting kan komen:

- zelfstandigheid: ruimte zo inrichten dat kinderen tot zelfstandigheid gestimuleerd worden;

- kinderen betrekken bij dagelijkse activiteiten als tafel dekken en eten koken;
- materiaal: levensecht materiaal, bijvoorbeeld echte pannen in de poppenhoek;
- activiteiten: buitenwereld in gaan, bijvoorbeeld op bezoek bij de bakker of naar de markt;
- buitenwereldactiviteiten binnenhalen: bijvoorbeeld een echt postkantoor maken;
- een dagboek bijhouden van de groep en van de kinderen.

Maria Montessori, 1870 - 1952, Italië

Wat houdt de Montessori-pedagogiek in?

Bij Montessori is de ontwikkeling van de zintuigen en het verstand erg belangrijk. Montessori heeft speciaal zintuiglijk materiaal ontwikkeld waar kinderen zelfstandig mee kunnen spelen. De leidster blijft op de achtergrond. Zij heeft de taak om het kind goed te observeren en in te spelen op de behoeften die het kind aangeeft.

De leidster stimuleert de zelfstandigheid van het kind. De ruimte is zo ingericht dat kinderen veel zelfstandig kunnen ondernemen en hun eigen mogelijkheden leren ontdekken. Montessori heeft haar methode oorspronkelijk ontwikkeld voor het onderwijs, maar inmiddels is er al een groot aantal Montessori peuterspeelzalen.

Voorbeelden hoe de Montessori-pedagogiek in de praktijk tot uiting kan komen:

- inrichting van de ruimte: alles op kindhoogte;
- materiaal: zintuiglijk en cognitief materiaal;
- verticale groepsindeling: oudere kinderen helpen de jongere kinderen.

Loris Malaguzzi, 1920 – 1994, Italië

Loris Malaguzzi is de grote inspirator van de werkwijze van de kindercentra in het Noord-Italiaanse Reggio Emilia.

Wat houdt de Reggio-werkwijze in?

Volgens Malaguzzi worden kinderen geboren vol capaciteiten en ideeën. Zij hebben een natuurlijke scheppingsdrang die niet beperkt mag worden. Het is voor kinderen heel wezenlijk dat ze zichzelf kunnen uitdrukken en kunnen communiceren. Kleine kinderen lukt dit vaak nog niet met woorden, maar wel op een andere manier: bijvoorbeeld door ergens naartoe te kruipen, door te wijzen, te dansen, te tekenen, te knutselen enzovoort. Malaguzzi noemde dit 'de honderd talen van kinderen'.

In de Reggio werkwijze worden kinderen gestimuleerd om zich op verschillende manieren te uiten. Een gedeelte van de dag werken de kinderen in kleine groepjes aan een project. De thema's voor de projecten worden vaak door de kinderen zelf aangedragen; het initiatief ligt dus grotendeels bij de kinderen.

Volwassenen pakken de ideeën op, bieden materialen aan en creëren situaties waarin kinderen zich kunnen uiten. Leidsters worden hierbij ondersteund door kunstenaars, dichters en ambachtslieden die bij de kinderopvang zijn betrokken.

Alles wat de kinderen hebben gemaakt, wordt in foto's en videobeelden vastgelegd en tentoongesteld. Volwassenen gaan respectvol om met de producten van kinderen.

De ruimte is zo ingericht dat de kinderen zelf op ontdekkingsreis kunnen gaan: veel glas en spiegels (op kindhoogte), voelwanden, een waterplaats, een zandbak enzovoort.

Kenmerkend voor de Reggio werkwijze zijn de ateliers. In de ateliers staat een bonte verzameling van (meestal natuurlijke) materialen. Om de zelfstandigheid te stimuleren, worden de materialen zichtbaar en op kindhoogte bewaard. Uitgangspunt is dat

spelmateriaal de kinderlijke activiteit stimuleert en niet stuurt. In de kindercentra van Reggio Emilia zijn daarom nauwelijks kant en klare spelmaterialen te vinden.

Voorbeelden hoe de Reggio-werkwijze in de praktijk tot uiting kan komen:

- werken aan projecten vanuit ideeën van de kinderen;
- creatieve, natuurlijke spelmaterialen;
- materialen op kindhoogte;
- tentoonstellen wat de kinderen gemaakt hebben.

3.2.2 VVE-programma's

De programma's voor voor- en vroegschoolse educatie (VVE) worden over het algemeen ingezet om risicokinderen een betere startpositie op de basisschool te geven. Maar deze programma's zijn niet alleen geschikt om ontwikkelingsachterstanden te voorkomen. Het zijn methodes voor het werken met kinderen van 2 tot 6 jaar, gericht op de totale ontwikkeling van *alle* kinderen.

U hoeft een VVE-programma niet perse compleet over te nemen, u bent vrij om eruit te halen wat u aanspreekt en dit in uw bestaande werkwijze te integreren.

De VVE-programma's kunnen uitstekend dienen als inspiratiebron en uitgangspunt voor pedagogische discussies!

Hieronder vindt u een beschrijving van de drie bekendste VVE-programma's: Kaleidoscoop, Piramide en Startblokken-Basisontwikkeling. In hoofdstuk 4 staat meer informatie over de voor- en vroegschoolse educatie.

Kaleidoscoop

Wat houdt Kaleidoscoop in?

Kaleidoscoop is gebaseerd op de Amerikaanse methode High/Scope, die in 1962 is gestart. De Averroès Stichting heeft deze methode aangepast aan de Nederlandse situatie.

De basis van Kaleidoscoop is actief leren. De methode gaat ervan uit dat kinderen kennis verwerven en vaardigheden ontwikkelen door actief betrokken te zijn bij mensen, materialen, gebeurtenissen en ideeën.

Hoewel het initiatief van kinderen centraal staat, nemen ook de volwassenen een belangrijke plaats in. Leidsters ondersteunen het actief leren. Zij bieden de kinderen een uitdagende omgeving, helpen hen hun spel te verrijken en te structureren en praten met de kinderen over wat ze aan het doen zijn.

Kaleidoscoop maakt gebruik van 62 'sleutelervaringen' op het gebied van ondermeer creativiteit, sociale relaties en initiatief, taal, beweging, ruimte en tijd. Een sleutelervaring geeft een belangrijke stap in de ontwikkeling van kinderen weer en is gebaseerd op datgene wat kinderen kunnen. Leidsters bieden in het speelleren in de kleine groep activiteiten en materialen aan, waarbij de sleutelervaringen het uitgangspunt vormen. Leidsters maken korte dagelijkse observaties op basis van hun waarnemingen. Deze 'anekdotes' worden verwerkt in de KOR (Kind Observatie Registratie). Hiermee wordt de ontwikkeling van het kind gevolgd.

Om de zelfstandigheid van kinderen te bevorderen, werkt Kaleidoscoop met een vast en voorspelbaar dagschema. Doordat de kinderen weten wat er op een dag gaat gebeuren, hebben zij een gevoel van controle en voelen ze zich vrij om zelfstandig activiteiten te kiezen. Vast onderdeel van het dagschema zijn het vooruitkijken, 'speelwerken' (vrij spelen in hoeken) en terugkijken; ofwel 'plan - do - review'. De kinderen leren met hulp hun eigen activiteiten te plannen: zij bedenken van tevoren wat ze gaan doen, hoe en wat ze daarvoor nodig hebben, voeren de activiteit uit en praten er vervolgens met de leidsters over.

Niet alleen de tijd is gestructureerd, maar ook de ruimte. De peuterspeelzaal is ingedeeld in verschillende hoeken, zoals het huis, de bouwplaats en het atelier. Alle (spel)materialen zijn voorzien van labels (bijvoorbeeld foto's of tekeningen) zodat de kinderen zelfstandig materialen kunnen kiezen en opruimen. Er zijn veel open en levensechte materialen aanwezig omdat die bijdragen aan actief leren.

Welke ontwikkelingsvisie staat achter Kaleidoscoop?

Kaleidoscoop heeft veel elementen van de ervaringsgerichte benadering:

- kinderen leren door het opdoen van (sleutel)ervaringen;
- de leidster/leerkracht zorgt voor een rijke speelomgeving;
- er is veel ruimte voor eigen initiatief van het kind;
- de leidster/leerkracht observeert de kinderen om beter in te spelen op hun interesses en behoeften.

Piramide

Wat houdt Piramide in?

Piramide is ontwikkeld door de Citogroep. Piramide streeft naar een evenwicht tussen spel op eigen initiatief van de kinderen en spel waarin de leidster/leerkracht gericht activiteiten aanbiedt. Daarom kent Piramide een vrij en een gericht deel. In het vrije deel kunnen de kinderen vrij in de groepsruimte spelen. De ruimte is, evenals bij Kaleidoscoop, ingedeeld in hoeken, bijvoorbeeld een huishoek, een bouwhoek, een taalhoek en er is een 'ontdektafel'. In het vrije spel wordt geobserveerd of het kind een 'rijk' spel speelt; kinderen die niet gevarieerd spelen worden in hun spel ondersteund.

In het gerichte deel wordt elke paar weken aan een project gewerkt, rondom verschillende thema's uit de belevingswereld van jonge kinderen (bijvoorbeeld huis, kleding, verkeer, water, sinterklaas). De leidster bereidt de thema's voor met behulp van projectboeken waarin voor elk thema verschillende activiteiten, liedjes en spelletjes staan beschreven. De thema's worden in vier fasen uitgewerkt: oriënteren, demonstreren, verbreden en verdiepen.

Piramide gaat ervan uit dat structuur en herkenbaarheid het leerproces van kinderen bevorderen. Daarom keren de projectthema's elk jaar op een aangepast niveau terug en worden steeds volgens dezelfde aanpak uitgewerkt. Een voorbeeld: het project 'huis' bestaat uit de thema's 'Hier woon ik' (op de peuterspeelzaal), 'Kamers in het huis' (in groep 1) en 'Wij gaan verhuizen' (in groep 2).

Herkenbaarheid ontstaat ook door het terugkeren van bepaalde liedjes en spelmaterialen. De Piramidemethode heeft een eigen observatiesysteem dat bestaat uit observatielijsten en toetsen.

Welke ontwikkelingsvisie staat achter Piramide?

Piramide heeft elementen van zowel de programmagerichte als de ontwikkelingsgerichte benadering. De programmagerichte elementen zijn:

- er wordt gewerkt volgens een vast programma met vooraf geplande activiteiten;
- in het gerichte deel van Piramide (de projecten) bepaalt de leidster/leerkracht welke activiteiten gedaan worden.

De ontwikkelingsgerichte elementen zijn:

- In het vrije spel hebben de kinderen ruimte voor eigen initiatief;
- Piramide stelt dat kinderen zich het beste ontwikkelen als hun spel rijk is; daarom is de leidster ook in het vrije spel aanwezig om het spel zo nodig te verrijken.

Startblokken-Basisontwikkeling

Wat houdt Startblokken-Basisontwikkeling in?

Startblokken (voor peutergroepen) en Basisontwikkeling (voor groep 1-4) is ontwikkeld door het APS (Algemeen Pedagogisch Studiecentrum).

Startblokken-Basisontwikkeling gaat er van uit dat ontwikkeling geen spontaan proces is. Kinderen zijn in hun ontwikkeling afhankelijk van de invloed van de volwassenen in hun omgeving.

Volgens Startblokken-Basisontwikkeling leidt vrij spel alleen niet tot een goede ontwikkeling. Daarom wacht de leidster niet altijd af of kinderen uit zichzelf leerervaringen opdoen, maar ze loopt op de ontwikkeling van kinderen vooruit. De leidster bemiddelt tussen de interesses en behoeften van kinderen en de doelen die zij zelf op het oog heeft. Zij ontwerpt, met inbreng van de kinderen, betekenisvolle activiteiten en lokt daardoor bewust nieuwe ontwikkelingsstappen uit. Betekenisvolle activiteiten zijn activiteiten uit de volwassenenwereld die dicht bij de dagelijkse werkelijkheid van kinderen liggen. Denk bijvoorbeeld aan het naspelen van 'helpen met de afwas' of 'met de baby naar de dokter'. De leidster doet mee aan de spelactiviteiten en speelt spontaan in op de kinderen.

In Startblokken-Basisontwikkeling wordt gewerkt met projecten. Deze sluiten aan op de interesse en leefwereld van het kind. De inrichting van de peuterspeelzaal wordt dan met levensechte materialen aangepast aan het projectthema.

Net als Piramide en Kaleidoscoop werkt ook Startblokken-Basisontwikkeling met hoeken.

Welke ontwikkelingsvisie staat achter Startblokken-Basisontwikkeling?

Startblokken-Basisontwikkeling is gebaseerd op de ontwikkelingsgerichte benadering:

- het programma gaat ervan uit dat ontwikkeling tot stand komt door interactie tussen kind en omgeving;
- volwassenen spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van het kind: de ontwikkeling van het kind wordt bewust uitgelokt en gestimuleerd door middel van betekenisvolle activiteiten;
- de leidster doet mee aan spelactiviteiten.

Taalstimuleringsprogramma's

Naast deze 3 programma's wordt veelvuldig gebruik gemaakt van taal programma's als

- Ik ben BAS
- Puk en Ko (ook totaalprogramma)
- Rode draad van Taal
- Peuterpraat.

4. ONTWIKKELINGEN IN HET JEUGDBELEID

In de tweede helft van de jaren negentig kwam de peuterspeelzaal in beeld als belangrijke voorschoolse voorziening. De belangstelling voor de voorschoolse periode heeft veel te maken met 'de ontdekking van het jonge kind'. De overheid heeft erkend dat de basis voor een goede sociale, emotionele, cognitieve en lichamelijke ontwikkeling in de eerste levensjaren wordt gelegd.

Binnen het jeugdbeleid zijn er twee ontwikkelingen die de peuterspeelzaal versterkt onder de aandacht hebben gebracht. Dit zijn de sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen en de voor- en vroegschoolse educatie (VVE).

Terwijl de sluitende aanpak gericht is op alle 0- tot 6-jarigen, heeft de voor- en vroegschoolse educatie een specifieke doelgroep, namelijk kinderen van 2 tot 6 jaar die in een achterstandssituatie verkeren of dreigen terecht te komen.

4.1 Sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen

Wat is de sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen?

De sluitende aanpak houdt in dat alle instellingen binnen een wijk of gemeente die zich richten op kinderen van 0 tot 6 jaar en hun ouders, zich er samen voor inspannen om een samenhangend en evenwichtig aanbod te realiseren dat aansluit bij de vraag van jonge kinderen en hun ouders.

Bestuursakkoord-nieuwe-stijl (BANS)

In maart 1999 hebben rijk, provincies en gemeenten het Bestuursakkoord-nieuwe-stijl (BANS) ondertekend, met als doel het beleid van de drie overheidslagen beter op elkaar af te stemmen. De afspraken over een gezamenlijk jeugdbeleid staan beschreven in het visiedocument 'Jeugdbeleid in Ba(la)ns'⁷.

Speerpunt van het jeugdbeleid is de sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen. De overheden willen onder andere bereiken dat alle voorzieningen waar een kind in de leeftijd van 0 tot 6 jaar mee te maken krijgt naadloos op elkaar aansluiten. De nadruk wordt vooral gelegd op het 'schakelmoment' rond de vierde verjaardag, dus de overgang van de peuterspeelzaal/het kinderdagverblijf naar het basisonderwijs.

In het BANS-akkoord is afgesproken dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor het realiseren van de sluitende aanpak. Anders gezegd: gemeenten hebben de regierol in de sluitende aanpak.

Regierol van de gemeente

Het begrip regierol komt uit de film- en theaterwereld. Een regisseur geeft aanwijzingen en houdt zicht op het geheel, maar voor een geslaagde voorstelling is hij afhankelijk van de inzet en het samenspel van de verschillende acteurs.

Voor het realiseren van een sluitende aanpak zijn gemeenten aangewezen op de zogenaamde kernpartners. Dit zijn peuterspeelzalen, consultatiebureaus, kinderopvang-instellingen, basisscholen en de GGD.

^{T7} Jeugdbeleid in Ba(la)ns; Afspraken van rijk, provincies en gemeenten over een gezamenlijk jeugdbeleid, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, december 1999.

Belangrijke regisseurstaken zijn: stimuleren, enthousiasmeren, arrangeren, coördineren, communiceren en randvoorwaarden scheppen. In de sluitende aanpak heeft de gemeente onder meer de taak om:

- vraag en aanbod in kaart te brengen:
  - *Welke kernpartner doet wat?*
  - *Waar hebben jonge kinderen en hun ouders behoefte aan?*
  - *Sluit het aanbod aan bij de vraag (is er overlap, ontbreekt er iets?)*
- de kernpartners enthousiast te maken en bij elkaar te brengen (bijvoorbeeld in een netwerk 0- tot 6-jarigen);
- samen met de kernpartners het aanbod op elkaar én op de vraag van kinderen en ouders af te stemmen.

Wat betekent de sluitende aanpak voor de peuterspeelzaal?

Peuterspeelzalen als kernpartner

Peuterspeelzalen zijn om meerdere redenen een belangrijke kernpartner in de sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen. Ze zijn geaccepteerd en laagdrempelig en hebben een groot bereik (ruim 60% van de peuters). Ook bereiken peuterspeelzalen relatief veel kinderen die in een kansarmere omgeving opgroeien en daarom extra stimulans nodig hebben. Een ander pluspunt van peuterspeelzalen is de wijkgerichtheid. Over het algemeen liggen de peuterspeelzaal en de basisschool die een kind bezoekt in dezelfde wijk. Hierdoor is het voor peuterleidsters en leerkrachten gemakkelijker om met elkaar in contact te komen en voor de kinderen een doorgaande ontwikkelingslijn te scheppen.

Wederzijdse afhankelijkheid

Gemeenten zijn bij het realiseren van een sluitende aanpak afhankelijk van de inzet en medewerking van peuterspeelzalen. Hierdoor wordt de onderlinge afhankelijkheid evenwichtiger: speelzalen zijn aangewezen op gemeentelijke subsidies en de gemeente heeft de peuterspeelzaal nodig voor de sluitende aanpak.

Afstemming en samenwerking

In het BANS-akkoord staan afstemming en samenwerking centraal. Dit betekent dat er van peuterspeelzalen verwacht wordt op de een of andere manier met de andere kernpartners samen te werken. Denk bijvoorbeeld aan de deelname aan een lokaal netwerk of het gebruik van een overdrachtsinstrument voor 4-jarige peuters.

Initiatieven om de sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen te bevorderen, zijn onder andere een 'brede school' en een overdrachtsinstrument naar de basisschool. Deze initiatieven werken we hieronder uit.

4.1.1 Brede school

Wat is een brede school?

Het begrip brede school is ontstaan begin jaren 90. Een brede school is een netwerk van verschillende voorzieningen voor kinderen (en hun ouders) in en rond de basisschool. Dit kunnen voorzieningen zijn op het gebied van onderwijs, welzijn, opvang en zorg. Belangrijke partners zijn peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en buitenschoolse opvang. Daarnaast worden brede scholen veelal uitgebreid met een bibliotheek, muziekschool of voorzieningen voor maatschappelijk werk, sport en cultuur.

Binnen sommige brede scholen is er een cluster 0- tot 6-jarigen dat bestaat uit de onderbouw van de basisschool, de peuterspeelzaal, het kinderdagverblijf en de BSO voor de jongste kinderen.

Dé brede school bestaat niet. Een brede school kan verschillende functies en doelstellingen hebben. Elke gemeente kan op haar manier invulling geven aan de brede school, afhankelijk van het lokale voorzieningenaanbod en de behoeften binnen de wijk.

In de literatuur worden zes brede school profielen onderscheiden, die elk een ander accent leggen:

- *het onderwijsachterstandenprofiel* (gericht op vergroting van onderwijskansen van kinderen uit achterstandsgroepen);
- *het verrijkingprofiel* (gericht op stimulering van de brede sociale ontwikkeling van kinderen door het aanbieden van sociale, culturele en sportieve activiteiten);
- *het zorgprofiel* (verbreding van de zorg rond kinderen in alle opzichten, ook in vorm van opvoedingsondersteuning voor ouders);
- *het opvangprofiel* (tegemoetkomen aan de behoefte van werkende ouders);
- *het wijk- en buurtprofiel* (gericht op sociale samenhang in de wijk voor kinderen, ouders en buurt);
- *de multi-functionele accommodatie* (efficiënt gebruik van gebouwen).

In de praktijk worden vaak meerdere profielen gecombineerd.

Wat betekent de brede school voor de peuterspeelzaal?

Bereidheid om samen te werken

Samen onder één dak maakt nog geen brede school. Juist de inhoudelijke afstemming en samenwerking maakt het verschil. Belangrijke voorwaarden voor deelname aan een brede school zijn daarom flexibiliteit en de bereidheid om samen te werken.

Vooraf in de beginfase zal er veel overlegd worden: wat is het doel van deze brede school, wat zijn de onderlinge verwachtingen, hoe kunnen de partners van elkaar profiteren, hoe gaat de samenwerking er in de dagelijkse praktijk uitzien en wat is de meerwaarde van die samenwerking?

Profileren

Een sterk punt van de brede school is dat de kennis en deskundigheid van alle betrokken voorzieningen wordt gebundeld. Niet alleen door formeel inhoudelijk overleg, maar ook door een praatje op de gang of op het gezamenlijke speelplein.

Een brede school biedt peuterspeelzalen de kans om - bijvoorbeeld aan leerkrachten of gemeenteamttenaren - te laten zien wat zij als peuterspeelzaal te bieden hebben.

Combinatiefuncties

Binnen een brede school is het gemakkelijker om combinatiefuncties aan te bieden. Wat betreft werktijden is bijvoorbeeld de combinatie van peuterspeelzaal- en BSO-leidster aantrekkelijk.

4.1.2 Overdrachtsinstrument van peuterspeelzaal naar basisschool

Wat is een overdrachtsinstrument?

Een overdrachtsinstrument is een middel waarmee de peuterleidster haar indruk over de ontwikkeling van een kind doorgeeft aan de toekomstige leerkracht. Ontwikkelingsgebieden die in veel overdrachtsinstrumenten aan bod komen zijn de sociaal-emotionele ontwikkeling, het speel- en leergedrag, taalontwikkeling, motoriek en redzaamheid.

Met het oog op privacy wordt het instrument alleen aan de leerkracht doorgegeven als de ouders schriftelijk toestemming geven. Een andere mogelijkheid is dat de ouders het overdrachtsinstrument meekrijgen en zelf op school kunnen afgeven. Soms maakt een overdrachtsformulier deel uit van een observatiesysteem waarmee de ontwikkeling van een kind over een langere periode wordt gevolgd.

Waarom overdracht naar de basisschool?

De overgang van de peuterspeelzaal naar de basisschool is een belangrijk moment in de ontwikkeling van een kind. Een goede overdracht vergemakkelijkt voor een kind de stap van de voorschoolse naar de vroegschoolse periode. Wanneer een kind problemen heeft in zijn ontwikkeling, krijgt het sneller de nodige hulp. Er gaat geen kostbare tijd verloren doordat de leerkracht op de hoogte is van bepaalde aandachtspunten.

Ook als de ontwikkeling voorspoedig verloopt, kan het een voordeel zijn om al iets te weten over het kind. De leerkracht leert een kind sneller kennen omdat zij/hij bijvoorbeeld al weet wat het kind leuk vindt en wat het kan.

Wat betekent overdracht naar de basisschool voor de peuterspeelzaal?

Het werken met een overdrachtsinstrument kost tijd, maar het levert ook iets op. Een overdrachtsinstrument helpt leidsters om gericht naar kinderen te kijken en hun pedagogisch handelen af te stemmen op de behoeften en interesses van de kinderen. Verder is het overdrachtsinstrument een goed hulpmiddel voor gesprekken met ouders. Het doorgeven van relevante informatie geeft leidsters het gevoel dat zij zorgvuldig met de kinderen omgaan. Sommige leidsters geven aan dat zij hierdoor (nog) meer waardering van leerkrachten krijgen. In die zin is het overdrachtsinstrument voor peuterspeelzalen een middel om zich te profileren en om duidelijk te maken wat het peuterspeelzaalwerk te bieden heeft.

Bij het werken met een overdrachtsinstrument is het noodzakelijk om goede afspraken te maken met het basisonderwijs. Welke informatie geeft u door aan de basisschool? En hoe komt het overdrachtsinstrument terecht bij de basisschool? Wanneer de speelzaal de overdracht verzorgt, dienen de ouders hiervoor schriftelijk toestemming te geven.

Hoe kiest u een geschikt overdrachtsinstrument?

Er zijn tegenwoordig talrijke overdrachtsinstrumenten die al dan niet deel uitmaken van een observatiesysteem. In het boek 'Kijk eens goed'⁸ vindt u een beschrijving van 12 observatie- en overdrachtsinstrumenten.

Op de website: <http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/observatie/jongekinderen.htm> is een uitgebreid overzicht te vinden.

Een belangrijk aandachtspunt is de manier waarop een overdrachtsinstrument uitspraak doet over de ontwikkeling van een kind. Wilt u de ontwikkeling van een kind *beschrijven* of *beoordelen*?

Een voorbeeld: wanneer u zegt dat *het gewenste gedrag in voldoende of onvoldoende mate aanwezig is*, geeft u een *beoordeling*. Hierbij wordt verondersteld dat een kind zich volgens bepaalde normen hoort te ontwikkelen en dat het slecht/onvoldoende is als een kind niet aan die normen voldoet.

⁸ 'Kijk eens goed'; Observatie-instrumenten voor jonge kinderen, Averroès Stichting, 2001

In het overdrachtsinstrument van JSO, de peuter-estafette, wordt de ontwikkeling van het kind *beschreven*. De leidster kruist aan of een bepaald ontwikkelingsaspect zich *begint zich te ontwikkelen, nog in ontwikkeling is of volledig/zo goed als' is ontwikkeld*. Hierachter staat de pedagogische visie dat de ontwikkeling van kinderen geleidelijk verloopt en dat elk kind zich op zijn eigen manier ontwikkelt.

JSO heeft de peuter-estafette ontwikkeld op basis van bestaande instrumenten uit het hele land. De peuter-estafette is gemakkelijk in te vullen en voorzien van een handleiding.

Vanaf januari 2007 is de peuterestafette ook beschikbaar als volginstrument. U kunt dan vanaf het begin van de tijd dat de peuter op de speelzaal is 2 of 3 observaties uitvoeren en invullen.

4.2 Voor- en vroegschoolse educatie (VVE)

Wat is de VVE?

In 2000 is de Regeling VVE van kracht geworden. Doel van de voor- en vroegschoolse educatie is het voorkomen van (taal)achterstanden bij alle kinderen van 2 tot 6 jaar die in een achterstandssituatie verkeren of dreigen terecht te komen. Dit zijn ongeveer 200.000 allochtone en autochtone kinderen van laagopgeleide ouders.

Uitgangspunten van de VVE zijn 'voorkomen is beter dan genezen' en 'hoe eerder hoe beter'. Door risicokinderen van jongs af aan gericht in hun ontwikkeling te stimuleren wil de overheid latere maatschappelijke problemen als onderwijsachterstanden en jeugdcriminaliteit voorkomen.

De voor- en vroegschoolse educatie (VVE) bestaat uit een aantal instellingsgerichte educatieve programma's die beginnen in de voorschoolse periode (peuterspeelzaal en kinderdagverblijf) en doorlopen in de eerste twee jaar van het basisonderwijs. Peuterspeelzalen zijn een belangrijke partner in de VVE want de doelgroepkinderen zijn over het algemeen vaker te vinden op peuterspeelzalen dan op kinderdagverblijven.

Voorwaarde is dat het gekozen programma voldoet aan de volgende criteria:

- het is geschikt voor jonge kinderen (3-jarigen) en loopt door tot en met groep 2 van de basisschool;
- er is sprake van een gestructureerde didactische aanpak;
- er wordt gezorgd voor een intensieve begeleiding van de kinderen;
- er wordt mee gewerkt door professionals;
- het wordt aangeboden in een voorschoolse instelling of basisschool.

Drie programma's die aan deze criteria voldoen, zijn Kaleidoscoop, Piramide en Startblokken-Basisontwikkeling. Deze programma's worden in hoofdstuk 3 beschreven. Informatie over VVE en achtergronden is te vinden op www.onderwijsachterstanden.nl.

Wat betekent de VVE voor de peuterspeelzaal?

Weerstand

Uit de ervaringen is gebleken dat de term voor- en vroegschoolse educatie bij sommige peuterspeelzalen weerstand oproept. 'Voorschools' zou betekenen dat de peuterspeelzaal er alleen is om kinderen op de basisschool voor te bereiden. Sommigen vinden het begrip 'educatie' te schools. Men vindt het niet bij de peuterspeelzaal passen want "op de peuterspeelzaal mogen kinderen spelen, pas op school begint de educatie (het leren)."

Bij educatie wordt vaak alleen aan cognitief leren gedacht. Spelen en leren worden bijgevolg tegenover elkaar geplaatst. Maar spelen en leren sluiten elkaar niet uit. Integendeel: spelen en leren gaan hand in hand. Kinderen leren door te spelen. Spelenderwijs doen zij leerervaringen op, op alle ontwikkelingsgebieden.

De veronderstelling dat VVE-programma's alleen gericht zijn op de cognitieve en taalontwikkeling is niet juist. De programma's zijn gericht op de totale ontwikkeling van het kind, dus ook op de sociale, emotionele, creatieve en lichamelijke ontwikkeling.

Professionaliseren

Het werken met een VVE-programma vereist een stevige, professionele basis. Wanneer de gemeente aan u vraagt met één van de VVE-programma's aan de slag te gaan, is het daarom goed om eerst stil te staan bij de volgende vragen:

- Heeft u genoeg kennis in huis of is er eerst deskundigheidsbevordering nodig?
- Zijn de randvoorwaarden voldoende, dat wil zeggen is er een stevige basis waarop VVE gebouwd kan worden? Denk bijvoorbeeld aan:
  - gekwalificeerde leidsters;
  - voldoende leidsters per groep;
  - taakuren;
  - professioneel management;
  - goede huisvesting en materialen.

Hoe kiest u een geschikt VVE-programma?

De VVE-programma's zijn ontwikkeld vanuit verschillende opvattingen over ontwikkeling en opvoeding van kinderen. Voordat u met één van de programma's aan de slag gaat, is het belangrijk om te kijken of het programma aansluit bij uw ideeën en werkwijze. In hoofdstuk 3 vindt u een korte beschrijving van de VVE-programma's Kaleidoscoop, Piramide en Startblokken-Basisontwikkeling.

Uitgebreide taalprogramma's als Ik ben Bas en Puk en Ko worden ook veelvuldig ingezet bij speelzalen.

5. POSITIE VAN PEUTERSPEELZALEN

5.1 Visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21ste eeuw'

In het voorgaande hoofdstuk is duidelijk geworden dat er van buiten de sector steeds meer van peuterspeelzalen verwacht wordt, vooral op het gebied van achterstandsbestrijding en samenwerking met het basisonderwijs.

Om aan te geven wat men wel en niet kan verwachten van het peuterspeelzaalwerk heeft de MOgroep (voorheen VOG) in november 2001 het visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21ste eeuw' uitgebracht. Dit document is het resultaat van veel discussiebijeenkomsten waar 210 organisaties (met 1200 peuterspeelzalen) een bijdrage aan leverden.

Wat staat er in het visiedocument?

Het werkveld omschrijft de peuterspeelzaal als een ontwikkelingsgerichte, preventieve basisvoorziening.

De kernfunctie van het peuterspeelzaalwerk is 'het creëren van optimale ontwikkelingskansen voor álle kinderen in de leeftijd van 2-4 jaar door het aanbieden van veelzijdige en passende speelmogelijkheden.'

In het visiedocument staan drie kerntaken van de peuterspeelzaal beschreven:

- *Ontwikkelingsstimulering*
Elke speelzaal heeft tot taak om de algehele brede ontwikkeling van alle kinderen te stimuleren. Dat kan door uitnodigende speelsituaties te creëren.
- *Volgen en signaleren*
Vanuit de kernopdracht: 'het bieden van optimale ontwikkelingskansen' volgt de verantwoordelijkheid om elk kind in zijn ontwikkeling te volgen.
- *Vormgeven doorgaande ontwikkelingslijn*
Een speelzaal is een schakel in de ontwikkelingsketen en dus ook partner in de uitvoering van het lokaal jeugdbeleid.

In het visiedocument wordt verder aangegeven dat het bij veel peuterspeelzalen ontbreekt aan noodzakelijke (rand)voorwaarden: gekwalificeerde leidsters, voldoende leidsters per groep, goede huisvesting, taakuren, werkbegeleiding, salariëring, professioneel management. Gezien de grote verschillen in het lokale aanbod en beleid dringt het werkveld aan op landelijke regelgeving en basiskwaliteitseisen voor het peuterspeelzaalwerk.

Wat betekent het visiedocument voor de peuterspeelzaal?

Het visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21ste eeuw' is de opvolger van de uitgave 'Spelen met visie, over basis- en plusfuncties van de peuterspeelzaal' (1995). De zogenaamde basisfuncties 'spelen, ontwikkelen en ontmoeten' hebben plaatsgemaakt voor de drie kerntaken 'ontwikkelingsstimulering, volgen en signaleren en vormgeven doorgaande ontwikkelingslijn'. Het verschil tussen de oude basisfuncties en de nieuwe kerntaken is dat de basisfuncties puur naar binnen gericht zijn, terwijl de kerntaken deels ook naar buiten gericht zijn.

Volgens de MOgroep kan een peuterspeelzaal niet meer een naar binnen gekeerde organisatie zijn want de sluitende aanpak voor 0- tot 6-jarigen vraagt om samenwerking en afstemming met andere voorzieningen.

Het visiedocument is een goed hulpmiddel om de discussie over de functie en taken van de speelzaal op gang te brengen: zijn wij het met de drie kerntaken eens? Waarom wel, waarom niet? Wat hebben we nodig om de kerntaken te vervullen?

In de bijlage vindt u een aantal stellingen waarmee u over mogelijke functies van de peuterspeelzaal kunt discussiëren.

5.2 Handreiking peuterspeelzaalbeleid 2004

In augustus 2004 heeft de VNG een nieuwe handreiking voor peuterspeelzaalbeleid uitgegeven. In deze handreiking wordt de positie van de peuterspeelzalen beschreven en een nieuwe opzet van de modelverordening gegeven.

Belangrijkste uit deze handreiking zijn de drie ambitieniveaus die worden voorgesteld en de daarbij verwoorde kwaliteitseisen.

Hieronder is deze informatie weergegeven. In de handreiking wordt alles toegelicht. De handreiking is te bestellen en downloaden bij het VNG (www.vng.nl)

Voor het maken van keuzes in het pedagogisch beleid is het goed om als speelzaal te weten welk ambitieniveau wordt nagestreefd. In overleg met gemeente is of wordt het ambitieniveau vastgesteld.

Aantal leidsters per groep en groepsgrootte

	Aantal leidsters per groep	Groepsgrootte
Ambitieniveau 0 Spelen en ontmoeten	Twee begeleiders per groep. Er is daarnaast een professioneel leidster 50% van de tijd beschikbaar voor het coachen, supervisie en externe contacten	Maximaal 15 peuters per groep
Ambitieniveau 1 Spelen, ontmoeten, ontwikkelen en signaleren	Een professionele leidster en een begeleider per groep	Maximaal 15 peuters per groep
Ambitieniveau 2 Spelen, ontmoeten, ontwikkelen en signaleren en ondersteunen	Twee professionele leidsters per groep	Maximaal 15 peuters per groep

Kwaliteit organisatie per ambitieniveau

Kwaliteitseisen	Ambitieniveau 0	Ambitieniveau 1	Ambitieniveau 2
Het hebben en uitvoeren van een pedagogisch beleidsplan	X	X	X
Contract met de ouders/intake	X	X	X
Klachtenprotocol hebben en toepassen	X	X	X
Periodiek overleg met vertegenwoordiging van ouders	X	X	X
Minimaal één jaarlijkse observatie van het kind		X	X
Minimaal één kindbespreking met de ouders		X	X
Hanteren overdrachtformulier peuterspeelzaal – basisschool		X	X
Periodiek overleg netwerk 0-6-jarigen		X	X
Inbedding in lokaal beleid		X	X
Hebben en toepassen van peutervolgsysteem			X
Een specifiek op de VVE gerichte bevordering van de deskundigheid van de leidsters			X

6. WERKEN AAN PEDAGOGISCH BELEID

In de eerste vijf hoofdstukken van deze brochure heeft u vooral inhoudelijke informatie over pedagogisch beleid kunnen vinden. In de volgende twee hoofdstukken gaat het om praktische informatie: organisatorische zaken voor het werken aan pedagogisch beleid en verschillende werkvormen om de inhoudelijke informatie met het team te bespreken.

6.1 Organisatorische zaken

Oprichten van een werkgroep

Uit de ervaringen is gebleken dat het werken aan een pedagogisch beleidsplan met een werkgroep steun geeft en het proces in gang houdt. Wanneer één iemand verantwoordelijk is voor het plan is dit een zware klus. Het is niet alleen moeilijk om zelf gemotiveerd te blijven, maar ook om de rest van de organisatie te motiveren.

Wie zit er in de werkgroep?

Afhankelijk van de opbouw van de organisatie kan de werkgroep bestaan uit bijvoorbeeld:

- één persoon die de werkgroep coördineert (coördinator, hoofdleidster, bestuurslid);
- enkele teamleden (zijn er meerdere locaties dan is het handig om van iedere locatie een teamlid als afgevaardigde in de werkgroep op te nemen; dit bevordert de inbreng van alle locaties en het terugkoppelen van informatie);
- eventueel een bestuurslid om de terugkoppeling naar het bestuur te vergemakkelijken (het bestuurslid kan dan de informatie in de bestuursvergaderingen toelichten);
- eventueel een lid uit de oudercommissie (om ervoor te zorgen dat de informatie wordt teruggekoppeld en dat de oudercommissie het beleidsplan ook draagt).

Het is verstandig om de werkgroep niet te groot te maken (3 – 5 personen).

Wat doet de werkgroep?

De werkgroep kan de functie hebben om:

- een globaal raamwerk voor te bereiden;
- een grove tijdsplanning te maken;
- teamvergaderingen voor te bereiden;
- de informatie uit de teamvergaderingen te verwerken;
- het pedagogisch beleidsplan op de prioriteitenlijst te houden.

U kunt binnen de werkgroep afspreken om taken te verdelen.

Tijdsplanning

Werken aan het pedagogisch beleid kost tijd. Het in gang zetten van het proces en het afronden met een eerste opzet van het pedagogisch beleid duurt zeker één tot twee jaar.

Een jaar lijkt een hele tijd, maar blijkt dit in de praktijk niet te zijn. Met name in de peuterspeelzalen zijn er periodes waarin geen tijd is voor overleggen.

De periodes waarin redelijke rust is om aan het plan te werken:

- eind januari tot en met april;
- eind september tot half november.

In een jaar zijn dit daadwerkelijk 5 en halve maand = 22 weken waarin effectief gewerkt kan worden aan het pedagogisch beleid.

Wat is een goed moment om te starten?

Na een zomervakantie werkt het altijd goed om met iets nieuws te starten. Voor de zomervakantie kunt u een werkgroep samenstellen en in overleggen met team, bestuur en ouderraad een balletje opwerpen. Ook januari kan een goed startmoment zijn. De periode van oktober november en december kan dan als opwarmperiode gebruikt worden. Natuurlijk kunt u ook op een ander moment beginnen; denk hierbij wel aan de uitval van zomermaanden en feestmaanden.

Vergaderen

Voor speelzalen is overdag vergaderen meestal niet mogelijk. Om niet te vaak 's avonds te hoeven overleggen, kan een gecombineerde vergadering handig zijn. Het eerste uur wordt zakelijk vergaderd; een duidelijke agenda met veel informatie over praktische zaken al op papier kan helpen de vergadering in te korten. Na het zakelijke gedeelte is er dan tijd voor het pedagogisch beleid. Ook zijn er speelzalen die door een jaar heen 5 of 6 bijeenkomsten apart voor pedagogisch beleid plannen.

Probeer een goed evenwicht voor het vergaderen te vinden. Teveel vergaderen (vaker dan eens in de drie à vier weken) werkt negatief op het proces. Voorkom wel te lange pauzes tussen de overleggen. Meestal valt er vanaf eind november en december een gat door alle Sint en Kerst beslommeringen. Dan is het misschien leuk om tussen de bedrijven door, zonder dat het in vergaderingen gebeurt, te praten over de aanpak van deze feesten. De waarom-vraag blijven herhalen: bijvoorbeeld waarom vieren we Sint op deze manier? Nodigen we hem uit of niet? En waarom wel of waarom niet? Op deze manier blijft het denken over de achtergrond van handelingen levend.

Het grote probleem is vaak dat er van alles tussenkomt dat vóór gaat, bijvoorbeeld: er moet een extra groep komen, er is een verbouwing in aantocht, veel zieke leidsters enz. De werkgroep kan ervoor zorgen dat het pedagogisch beleid niet van de prioriteitenlijst schuift. Het maken van vaste vergaderafspraken met het team en het verdelen van taken kan helpen om de vaart in het proces te houden. Ook (onder)steun(ing) van het bestuur is onontbeerlijk om het pedagogisch beleidsplan op de prioriteitenlijst te houden.

Overwegingen

Om misverstanden te voorkomen is het goed om van tevoren over onderstaande aandachtspunten na te denken en afspraken te maken.

Besluitvormingsprocedure

Wie (leidsters, oudercommissie en bestuur) mag waarover mee besluiten?

Overleggen

In welke overleggen wordt het pedagogisch beleidsplan besproken, bijvoorbeeld:

- werkgroepoverleg;
- teamoverleg (komt pedagogisch beleid in het reguliere teamoverleg ter sprake of komen er aparte bijeenkomsten?);
- oudercommissievergadering;
- bestuursvergadering.

Taakverdeling

- Wie notuleert vergaderingen?
- Wie werkt de notulen uit?
- Leest iedereen alle conceptstukken?
- Wie gaat eventueel stukken schrijven?

Opbouw van de organisatie:

Komt er één pedagogisch beleidsplan voor de hele stichting waarbij iedere locatie een eigen werkplan maakt op basis van het beleidsplan of maakt iedere locatie een eigen beleidsplan? Valt de speelzaal onder een koepel kinderopvang en heeft deze een pedagogisch beleidsplan waarop aangesloten moet worden of niet?

Vormgeving

- Hoe ziet de vormgeving van het beleidsplan eruit:
- losbladig (maakt veranderen en toevoegen makkelijker);
- ingebonden;
- ingebonden versie voor iedereen en per locatie een losbladige versie om invoegen makkelijker te maken;
- voor ouders een samenvatting van belangrijkste punten;
- een gedeelte in het informatieboekje opnemen

Knelpunten voorkomen

Werken aan het pedagogisch beleidsplan vraagt veel inzet van het team en de bereidheid om met elkaar in discussie te gaan. Het is daarom mogelijk dat collega's er in het begin tegenop zien om met het pedagogisch beleidsplan aan de slag te gaan.

Mogelijke knelpunten die in de startfase kunnen voorkomen:

- niet iedereen ziet het nut van het beleidsplan voor de praktijk;
- leidsters zijn bang dat zij door het beleidsplan niet meer kunnen werken zoals ze altijd hebben gedaan;
- het is zoveel, we weten niet waar we moeten beginnen;
- moeite met schrijven;
- bang voor onrust, conflicten in de organisatie (van tevoren is bijvoorbeeld bekend dat er leidsters zijn die heel anders werken dan anderen).

Om mogelijke knelpunten te voorkomen of op te vangen kunt u een startbijeenkomst voor het hele team organiseren. Doel van deze bijeenkomst is draagvlak te creëren en aan iedereen duidelijk te maken wat het nut van een pedagogisch beleidsplan is.

Het is belangrijk dat het hele team zich verantwoordelijk gaat voelen voor het plan dat ontstaat. In het team zitten immers de mensen die het plan in de praktijk gestalte geven.

6.2 Werkvormen

U kunt ervoor kiezen om de werkvormen zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de gebruikelijke manier van werken, maar het kan heel verfrissend zijn om zaken eens op een andere manier aan te pakken. Uit de ervaringen is gebleken dat iedereen gemotiveerd raakt door een nieuwe benadering.

Vaak zijn leidsters gewend om vooraf een stuk te krijgen en tijdens de teamvergadering erop te reageren. Een leuke afwisseling is om het team in de praktijk opdrachten te laten maken of van tevoren een discussie op gang brengen. Hierdoor worden leidsters geprikkeld om bewust over het onderwerp na te denken.

Hieronder vindt u drie mogelijke werkvormen om met elkaar een pedagogisch onderwerp te bespreken. Natuurlijk kunt u deze werkvormen ook voor andere onderwerpen gebruiken.

Een werkvorm om thema's voor het pedagogisch beleidsplan te verzamelen

Om de favoriete thema's voor het pedagogisch beleidsplan op een rijtje te krijgen, kunt u het 'songfestivalspel' spelen. Dit gaat als volgt:

Iedereen schrijft ongeveer 5 onderwerpen (groot of klein, algemeen of specifiek) op aparte blaadjes. Handig zijn grote post-it's (zelfklevende blaadjes).

Genoemd worden kunnen alle situaties uit de dagelijkse praktijk waarvoor het pedagogisch beleidsplan een richtlijn moet bieden, bijvoorbeeld: wennen, observaties, straffen en belonen.

Elke leidster plakt haar onderwerpen op een groot bord en licht deze kort toe.

Vervolgens worden de onderwerpen naar thema's gerangschikt. Hierbij kunt u de 'pedagogische cirkel' (zie hoofdstuk 2) als leidraad gebruiken. Zo ontstaat er een lijst met een x-aantal thema's.

Iedereen mag nu individueel een favoriete lijst samenstellen en punten geven:

- 3 punten voor het thema dat het meest aanspreekt;
- 2 punten voor het op één na belangrijkste thema;
- 1 punt voor het op twee na belangrijkste thema.

Zo ontstaat er een voorkeurslijst: de thema's met de meeste punten vindt het team het meest belangrijk.

Een werkvorm om de functies van de speelzaal te bespreken

In het visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21ste eeuw' hebben vertegenwoordigers uit het werkveld zich uitgesproken over de huidige kernfunctie en de drie kerntaken van de peuterspeelzaal. Het is heel interessant om te kijken of uw team zich in het visiedocument kan vinden.

In de bijlage vindt u een formulier met 10 stellingen over de functies en taken van de speelzaal zoals die in het visiedocument staan beschreven. Een werkwijze om met elkaar over de stellingen te discussiëren kan de volgende zijn:

U plant een discussieavond met het hele team.

Van tevoren deelt u het formulier met de stellingen uit. Iedereen vult het formulier van tevoren in. Uit de praktijk is gebleken dat het vooraf nadenken over de stellingen de discussie bevordert.

Op de discussieavond maakt u groepjes van ongeveer 4 personen. Het voordeel van subgroepjes is dat iedereen de kans krijgt om mee te praten. Dit kan met name in de avond meer ontspannen werken en misschien andere informatie opleveren. Het kan ook verfrissend zijn om de groepjes gemixt samen te stellen, dus met leidsters die niet regelmatig samenwerken.

De leidsters gaan in subgroepjes met elkaar in discussie over de stellingen en proberen op één lijn te komen. Elk groepje vult een gezamenlijk formulier in. Als de meningen erg uiteen liggen, kunnen discussiepunten genoteerd worden.

Na de discussie in de subgroepjes is er een terugkoppeling naar de hele groep. De voorzitter van de avond inventariseert alle antwoorden op een flap. Bij deze eerste inventarisatie nog geen discussie voeren!

Een voorbeeld van een flap:

<i>onderwerp</i>	<i>ja</i>	<i>nee</i>	<i>discussie</i>
1. basisvoorziening			
2. voorbereiding basisschool			
3. extra programma's			
4. observatie			
5. signalering			
6. overdracht basisschool			
7. lokaal jeugdbeleid			
8. vraagbaak ouders			
9. doorverwijzen			
10. ontmoetingsplaats			

Als alle antwoorden gegeven zijn, ontstaat er een beeld van de hele organisatie. U ziet in één oogopslag over welke functies u het eens bent en waar nog discussie over nodig is. Wanneer er nog tijd is, kunt u in het kort op de stellingen ingaan, maar u kunt de informatie ook eerst even laten bezinken en later weer oppakken.

Maak goede notulen van deze avond en bewaar de formulieren die door de subgroepjes zijn ingevuld. Het verslag van deze avond kan als eerste aanzet dienen voor het eerste hoofdstuk van uw pedagogisch beleidsplan.

Een werkvorm om het pedagogisch handelen te bespreken

Een mogelijkheid om het pedagogisch handelen bespreekbaar te maken, is een observatieopdracht in tweetallen. Een mogelijke werkwijze is:

U maakt koppels. Leidster A observeert leidster B, bijvoorbeeld tijdens een kringactiviteit:

- Hoe handelt leidster B?
- Wat voor effect heeft dit op de kinderen?

Vervolgens beantwoordt leidster A voor zichzelf een aantal vragen zoals:

- Waarom handelt leidster B op die manier? Wat zijn haar pedagogische uitgangspunten? Wat wil zij bereiken met deze manier van handelen?
- Past haar handelen bij het pedagogisch beleid van de speelzaal? Waarom wel/niet?
- Zou ik in deze situatie anders hebben gehandeld? Zo ja, hoe?

Daarna bespreekt leidster A haar bevindingen met leidster B. Leidster B kan hierop reageren. Het gaat vooral om de waarom-vraag. De bedoeling van deze oefening is zicht te krijgen op elkaars pedagogische uitgangspunten. "Omdat ik het altijd zo doe" is dus geen geldig antwoord op de waarom-vraag. Na de nabespreking maakt leidster B een kort verslag waarin zij beschrijft hoe ze heeft gehandeld en waarom ze het op die manier heeft gedaan. De volgende keer worden de rollen omgedraaid.

Tijdens de volgende teamvergadering kunt u uw ervaringen uitwisselen met de andere collega's. Op deze manier kunt u zicht krijgen op de gemeenschappelijke ideeën die er binnen uw speelzaal leven en op mogelijke discussiepunten.

Uitgangspunt van deze oefening is dat u als collega's van elkaar kunt leren. Wanneer u niet gewend bent om elkaars handelen te bespreken, kan deze oefening heel confronterend zijn. Probeer de feedback van uw collega niet als persoonlijke kritiek op te vatten. U hoeft uw handelen niet te verdedigen. Het gaat niet om een beoordeling van het handelen in de zin van goed of slecht; het is de bedoeling om met elkaar van gedachte te wisselen waarom u op een bepaalde manier handelt.

7. ACTUEEL HOUDEN VAN HET PEDAGOGISCH BELEIDSPLAN

Wanneer het basisstuk pedagogisch beleid af is, is de verleiding groot om tevreden achterover te leunen. Na een periode van veel vergaderen, nadenken en schrijven heeft u waarschijnlijk behoefte aan een adempauze. Maar: het zou zonde zijn wanneer uw pedagogisch beleidsplan in de kast verdwijnt en ongemerkt verouderd. Het is dus zaak om het beleidsplan actueel en levendig te houden.

Een pedagogisch beleidsplan is nooit 'af', het is een groeidocument. Uw beleidsplan kan op verschillende manieren groeien. U kunt het plan in de loop van de tijd aanvullen met onderwerpen die zijn blijven liggen of met nieuwe ontwikkelingen binnen de peuterspeelzaal (zoals het werken met een VVE-programma of een overdrachtsinstrument). Het is ook mogelijk dat u tegenstrijdigheden in het beleidsplan ontdekt of dat een onderdeel in de praktijk niet werkbaar blijkt te zijn.

Om het pedagogisch beleidsplan actueel te houden, is het nodig om het plan regelmatig te evalueren. U vergelijkt het pedagogisch beleidsplan met de huidige manier van werken: klopt het beleidsplan nog? Staat alle belangrijke informatie erin?

7.1 Pedagogisch beleidsplan evalueren

Er zijn verschillende manieren om het pedagogisch beleidsplan te evalueren. Hieronder staan verschillende tips en ideeën.

- U kunt een persoon (coördinator) of werkgroep aanwijzen die verantwoordelijk blijft voor het bijstellen van het pedagogisch beleidsplan.
- Het is handig om een vaste structuur in te stellen voor het evalueren van het beleidsplan. U kunt bijvoorbeeld elk jaar één hoofdstuk doornemen.
- U plaatst aan het eind van elk hoofdstuk een inlegvel waarop alle leidsters tussendoor vragen en opmerkingen (ook van ouders) kunnen noteren. De coördinator of werkgroep houdt deze bij en brengt ze (bijvoorbeeld twee keer per jaar) op een teamvergadering naar voren.
- U kunt het pedagogisch beleid in functioneringsgesprekken vast onderdeel van bespreking maken.
- Het kan heel verhelderend zijn wanneer een 'buitenstaander' naar het pedagogisch beleidsplan kijkt, dat wil zeggen iemand die niet aan het beleidsplan heeft meegewerkt. Dit kan een nieuwe collega zijn, of misschien kunt u voor enkele maanden een stagiaire aannemen (bijvoorbeeld van de HBO-opleidingen Pedagogiek of Sociaal Pedagogische Hulpverlening). De nieuwe collega of stagiaire neemt in het begin uw beleidsplan door en daarna kijkt ze of de leidsters ook volgens het plan werken.

7.2 Actuele ontwikkelingen bijhouden

Het peuterspeelzaalwerk is volop in beweging. Er zijn talrijke organisaties die zich bezighouden met de leeftijdsgroep 0- tot 6-jarigen. Het scheelt veel tijd als u weet waar u actuele informatie over het peuterspeelzaalwerk kunt vinden. Daarom vindt u hieronder een overzicht van belangrijke informatiebronnen.

- JSO
  - JSO nieuwsbrief (verschijnt drie keer per jaar)
  - website (www.JSO.nl) (hier kunt u ook de nieuwsbrieven downloaden)
  - telefonische helpdesk (0182-547888)
  - overleg peuterspeelzaalcoördinatoren (drie keer per jaar)
- Vaktijdschriften
Kinderopvang
Vakblad voor iedereen die betrokken is bij de opvang van kinderen. Artikelen over opvoeding, organisatie, nieuwe ontwikkelingen.

Management Kinderopvang

Vakblad voor managers in de kinderopvang. Met achtergrondartikelen over management onderwerpen. Allebei uitgegeven door: Reed Business Information bv , tel: 0314-358 358.

Kiddo

Pedagogisch vakblad voor iedereen die betrokken is bij de kinderopvang. Veel praktische artikelen met pedagogische inhoud en achtergronden. Abonnementenadministratie uitgeverij SWP, tel: 020-330 72 00

Kidsstuf

Kwartaaltijdschrift voor kinderopvang, peuterspeelzalen en onderbouw van basisscholen. B.V. Uitgeverij SWP, tel.: 020-330 72 00

- Boekje: "Info peuterspeelzaalwerk" (verschijnt elk jaar bij Reed Business Information bv , tel: 0314-358 358.
- Kindvak Beurs (elk jaar in september, in 's Hertogenbosch)

Binnen de meeste speelzalen is de coördinator degene die actuele ontwikkelingen rond het peuterspeelzaalwerk bijhoudt. Om het hele team op de hoogte te houden kunt u bijvoorbeeld een leesmap of knipselkrant maken met interessante artikelen of u kunt informatie uithangen op een prikbord.

ONDERSTEUNING VAN JSO

JSO kan onder meer het volgende aan ondersteuning voor u doen:

- trainingen deskundigheidbevordering op verschillende onderwerpen;
- het geven van een informatiebijeenkomst voor uw organisatie;
- ondersteuning bij de voorbereiding van teambijeenkomsten;
- begeleiding bij het programma SPEEL;
- ondersteuning bij het invoeren van een overdrachtsinstrument;
- ondersteuning bij de keuze van een VVE-programma;
- ondersteuning bij de vormgeving van samenwerking met het basisonderwijs.
- Ondersteuning bij invoeren kwaliteitssysteem peuterspeelzalen (begeleiding bij certificering volgens de HKZ normen)

Voor adviesgesprekken berekenen wij kosten door.

LITERATUURLIJST

Publicaties van JSO

U kunt de publicaties bestellen door te bellen met het secretariaat 0182-547888 of mailen naar secretariaat@jso.nl met daarin uw adresgegevens en bestelnummer.

Op website www.jso.nl, doorklikken naar kinderopvang vindt u onder publicaties, de publicatielijst.

Andere Publicaties

VVE

Op www.ontwikkelingsstimulering.nl treft u een literatuuroverzicht aan van instrumenten en programma's deskundigheidsbevordering op het gebied van voorschoolse- en vroegschoolse educatie(vve).

Visiedocument 'Peuterspeelzaalwerk in de 21^e eeuw, Het werkveld aan het woord', uitgave van het Mogroep-project Sterk Peuterspeelzaalwerk, oktober 2001, te bestellen bij de Mogroep via de website www.mogroep.nl of, brochure@mogroep.nl

Handreiking peuterspeelzaalbeleid (2004) is een uitgave van VNG. U kunt deze uitgave downloaden van www.vng.nl In deze handreiking vindt u o.a. een modelverordening en een indeling van peuterspeelzalen in ambitieniveaus.

Handleiding Kwaliteitsstelsel kinderopvang & peuterspeelzaalwerk, een gezamenlijke uitgave van het project Klein Kapitaal van de MOgroep en Reed Business Information, 1998, telefoon (0314) 35 83 58. Deze handleiding is alleen nog digitaal te bestellen via www.kennisbankkinderopvang.nl

Jeugdbeleid in Ba(la)ns; Afspraken van rijk, provincies en gemeenten over een gezamenlijk jeugdbeleid, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, juni 2001, telefoon (070) 426 62 26

Handreiking kwaliteitszorg peuterspeelzalen, uitgave Mogroep september 2005, via de website www.mogroep.nl of, brochure@mogroep.nl

Peuterspeelzaalwerk midden in het maatschappelijk veld, uitgave Mogroep oktober 2005 via de website www.mogroep.nl of, brochure@mogroep.nl

BIJLAGE 1

Kernopdracht en kerntaken van het peuterspeelzaalwerk

Uit het visiedocument

PEUTERSPEELZAALWERK IN DE 21STE EEUW

Het werkveld aan het woord

BIJLAGE 2

Discussie over functies van de peuterspeelzaal

Hieronder volgen een aantal stellingen over mogelijke functies van de peuterspeelzaal. Op de bijeenkomst van ..... willen we met elkaar over deze stellingen discussiëren. Wil je alvast over de stellingen nadenken en een keuze maken (ja, nee of discussie)? Als je discussie aankruist, geef dan aan welke overwegingen je hebt.

- 1. De peuterspeelzaal is een basisvoorziening voor alle kinderen.
 ja
 nee
 discussie .....

- 2. De peuterspeelzaal heeft als functie kinderen voor te bereiden op de basisschool.
 ja
 nee
 discussie .....

- 3. De peuterspeelzaal is de plek waar kinderen met een ontwikkelingsachterstand door middel van speciale programma's iets extra's geboden kan worden.
 ja
 nee
 discussie .....

- 4. De peuterspeelzaal heeft de verantwoordelijkheid om elk kind door systematische observatie in zijn ontwikkeling te volgen.
 ja
 nee
 discussie .....

- 5. De peuterspeelzaal is een vindplaats waar eventuele achterstanden en/of ontwikkelingsproblemen vroegtijdig gesignaleerd kunnen worden.
  - ja
  - nee
  - discussie .....
  - .....
  - .....

- 6. De peuterspeelzaal heeft de taak om gegevens over de ontwikkeling van een kind over te dragen aan het basisonderwijs (met toestemming van de ouders).
  - ja
  - nee
  - discussie .....
  - .....
  - .....

- 7. De peuterspeelzaal is partner in het lokaal jeugdbeleid; er is samenwerking en afstemming met bijvoorbeeld basisonderwijs en consultatiebureau.
  - ja
  - nee
  - discussie .....
  - .....
  - .....

- 8. De peuterspeelzaal is een vraagbaak voor ouders; zij kunnen er opvoedingstips- en adviezen krijgen.
  - ja
  - nee
  - discussie .....
  - .....
  - .....

- 9. Wanneer leidsters de vragen van ouders niet kunnen beantwoorden, moeten zij de ouders doorverwijzen.
  - ja
  - nee
  - discussie .....
  - .....
  - .....

- 10. De peuterspeelzaal is een belangrijke ontmoetingsplaats voor ouders.
  - ja
  - nee
  - discussie .....
  - .....
  - .....

BIJLAGE 3

Vragenlijst bij het thema ouders

Informatie aan ouders

- Welke informatie geven wij aan ouders?
Bijvoorbeeld over de dagelijkse gang van zaken en de werkwijze in de speelzaal (dagindeling, halen en brengen); regels van de speelzaal over ziekte; zaken rond het personeel; veranderingen in het beleid.
- Hoe geven we de informatie?
Bijvoorbeeld in het informatieboekje, op het prikbord, mondeling, op een ouderavond.
- Waarom vinden we het belangrijk om de informatie te geven?

Informatie over het kind

- Op welke momenten en op welke wijze wordt informatie over het kind uitgewisseld?
Bijvoorbeeld bij het halen en brengen, bij huisbezoeken.
- Wanneer geven we informatie over het kind aan de ouders? Alleen als ouders er om vragen of ook ongevraagd?
- Welke taak hebben wij als het gaat om signaleren van opvallend gedrag? Hoe denken we over gevraagd en/of ongevraagd adviseren van ouders (opvoedingsondersteuning)?
- Is er een procedure voor het inschakelen van deskundigen en doorverwijzen bij opvallend gedrag, signalen van achterstand of vermoedens van kindermishandeling?

Privacy

- Zijn er binnen de peuterspeelzaal richtlijnen rondom privacy?
Bijvoorbeeld: hoe informeren we ouders over het maken van observatieverslagen of video-opnames? Hoe informeren we ouders over contacten met school, consultatiebureau, huisarts en anderen?
- Waarom vinden we het belangrijk om ouders omtrent deze zaken te informeren?
Op welke wijze informeren wij hen?
- Wat doen we als ouders gegevens (bijvoorbeeld het telefoonnummer) van andere kinderen en/of ouders willen hebben?
- Hoe gaan we in het team om met vertrouwelijke informatie over kinderen?

Ouderparticipatie

- Wanneer en hoe worden ouders betrokken bij de peuterspeelzaal?
Bijvoorbeeld: hulp bij activiteiten, uitstapjes, feesten en bij klussen; deelname aan de oudercommissie; maken van een krantje enz.
- Doen wij dit allemaal op dezelfde wijze, is er een algemene richtlijn aan te geven?
- Waarom vinden wij het belangrijk om ouders te bij verschillende activiteiten te betrekken?
- Organiseren we ouderavonden? Waarom vinden we dit belangrijk voor ouders? Hoe vaak doen we dit?